

periods of time. The disabled children that had special needs lived there permanently. Education and training programme included the subjects of primary school. The blind children studied Music and even played the piano. The routine, children's every day life and their daily activities (tidying up, personal care, etc.) are presented in the article.

Key words: social care, disabled children, public care institutions, special boarding school for blind and deaf-mute children.

Стаття надійшла до редакції 01.02.2014 р.

Прийнято до друку 28.02.2014 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Ваховський Л. Ц.

УДК 364-27“18/19”(477)

Ю. В. Сербалюк

ПОШУК ШЛЯХІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДРЕСНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ У КІНЦІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Здійснення ефективної соціальної підтримки своїх громадян є однією з базових функцій сучасної держави. Пошук шляхів її реалізації є актуальною проблемою суспільства. Деякі напрацювання у цій сфері є у нашій соціальній історії. Оскільки сьогодні перед науковцями ставиться завдання розглядати історію України не лише як історію конкуренції і змагань різних станів і верств, а і як простір їх взаємодії, то актуальним у цьому плані є вивчення історичного досвіду надання з боку держави, громадських організацій, приватних структур соціальної підтримки різним соціально вразливим категоріям населення. Важливість дослідження історичних аспектів організації соціальної допомоги зумовлено ще й тим, що, як засвідчує історичний досвід і події сьогодення, невирішеність соціальних проблем, наявність значної частини нужденного населення неминуче приводить до зростання соціальної напруги, невдоволення, що виливається періодично в організовані та стихійні акції протесту. В історії України друга половина ХІХ – початок ХХ ст. була періодом не лише періодом бурхливого капіталістичного розвитку, але й появою нових форм суспільної опіки і зростанням благодійних організацій та установ. Різні аспекти проявів соціальної підтримки нужденних у зазначений період знайшли відображення у наукових доробках І. Гребцової, Ю. Гузенка, О. Доніка, Л. Мокеєвої, С. Поляруш, Н. Сейко, Ю. Соколовської, Ф. Ступака та інших. Цей період у плані соціального розвитку нагадує сьогодення: розвиток капіталістичних відносин сприяє зростанню міського населення, частина якого не в змозі пристосуватись до нових умов життя, що спричиняє зростання бідності і безробітних. Оскільки сьогодні

гострою стоїть проблема адресності соціальних допомог, про що свідчать дослідження сучасних науковців – О. Богданової [1], І. Сініциної [2], К. Піскун [3] та інших, метою нашого дослідження став пошук шляхів забезпечення адресності соціальної допомоги населенню у кінці XIX – на початку XX ст. та визначення ролі у цьому місцевої громади.

Відомий дослідник благодійності В. Гер'є виділяв три її історичні форми, які склались в Росії, у складі якої була більша частина сучасної України: милостиню, богадільню та попечительство про бідних, які між собою тісно переплітались [4]. Однією з перших і найпоширеніших форм надання соціальної підтримки нужденних була так звана “сліпа милостиня”. Відповідно до християнського віровчення, кожна людина мала здійснювати благодійність не зважаючи на статус чи становище того, на кого вона була спрямована. Тому милостиня перетворилась у своєрідний ритуал для кожного християнина, а при церквах, монастирях практикувалась роздача продуктів всім бажаючим. Цим користалась значна частина населення, яка перетворила жебракування у професійну діяльність. За Петра I, коли виникла потреба у людських ресурсах для ведення воєн і розбудови держави європейського типу, жебрацтво зазнало значних утисків. Право на співчуття і підтримку могли мати лише дійсно нужденні. З цією метою почала створюватись закрыта система опіки, головною одиницею якої була богадільня. У цьому напрямку здійснювалась і подальша політика Російської імперії стосовно соціальної підтримки нужденних. Вирішенню проблеми індивідуалізації допомоги покликані були сприяти державні установи – прикази суспільної опіки, засновані за Катерини II, організації, що управлялись на особливих засадах і носили державно-громадський характер (Відомство установ імператриці Марії, Імператорське людинолюбне товариство, Російське товариство Червоного Хреста, Попечительство будинків працелюбства і робітних будинків), земські та міські органи самоуправління. До справи благодійності з другої половини XIX ст. все активніше почали долучатись громадські благодійні товариства та приватні благодійні заклади, частина з яких чітко окреслювала коло осіб, на яких поширювалась їх благодійність. Благодійні установи релігійного характеру, зокрема церковно-парафіяльні попечительства, допомогу поширювали головним чином серед одновірців.

Одночасно наприкінці XIX – на початку XX ст. зростала і кількість осіб, які потребували соціальної підтримки. Це пов'язано з поглибленням соціальної диференціації, швидкого зростання міського населення внаслідок бурхливого розвитку капіталістичних відносин. Відсутність необхідних коштів і можливостей у держави та у громадсько-приватних структур щодо їх належного забезпечення робили актуальною проблему досягнення адресності таких допомог стосовно найбільш нужденних співгромадян.

Першими спробами налагодити адресність соціальної допомоги було встановлення обов'язкових рапортів з боку поліцейських

чиновників щодо матеріального стану прохачів таких допомог. Тільки за наявності відповідного рапорту останні могли розраховувати на отримання грошової допомоги, прилаштування до богадільні, прийняття дитини до дитячого притулку тощо. Однак такий пасивний характер виявлення рівня нужденності не задовольняв суспільні потреби. Враховуючи брак коштів, щоб не допустити їх розпорошення і зниження ефективності допомоги, ставилось завдання організовано виявляти осіб, які потребували першочергової підтримки. І сама ця допомога мала бути суттєвою, щоб людина могла реально покращити своє становище [5].

На кінець XIX ст. стала очевидною невідповідність існуючої системи благодійності та соціальної опіки реаліям життя. У 1892 р. було навіть створено особливу комісію на чолі з К. Гротом, якій було доручено не лише підготувати зміни до існуючого законодавства, але й виробити нову концепцію підходу до справи соціальної опіки. У кінці 90-х комісія припинила свою роботу, не виробивши єдиного законопроекту. Однією з вагомих причин невдачі роботи комісії було небажання влади передавати частину адміністративних функцій щодо організації допомоги нужденним органам місцевого самоврядування.

Пошуки шляхів вдосконалення суспільної опіки, посилення її адресності, сприяли зростанню у Росії другої половини XIX – початку XX ст. інтересу і до міжнародного досвіду організації соціальної підтримки. Про це свідчать публікації В. Гагена, П. Георгієвського щодо шляхів вирішення різноманітних соціальних проблем у провідних країнах Європи – Англії, Франції, Німеччини та ін. Значний інтерес викликав у сучасників досвід м. Ельберфельд (Німеччина) з вирішення проблеми адресності соціальної допомоги за місцем проживання, який було детально описано у роботі В. Дерюжинського “Заметки об общественном призрении”. Ельберфельдська система була створена у 1852 р. і передбачала повну індивідуалізацію (адресність) соціальних допомог. Місто було розбито на 26 округів. У кожному з них – по 14 попечителів, які вибирались з місцевого населення і для яких ця діяльність була проявом громадянської позиції та альтруїзму. Попечитель отримував ділянку, де проживало до чотирьох сімей чи одиноких нужденних, побут і проблеми яких він мав вивчити у всіх подробицях. Допомога при екстрених випадках надавалась попечителем негайно, а у звичайних – розглядалась на засіданні окружних зборів, де вирішувалось у якій формі (гроші, їжа, одяг, паливо тощо) вона мала надаватись. Попечитель повинен був не рідше одного разу на два тижні відвідувати своїх підопічних. Результативність такого підходу в організації соціальної підтримки засвідчувало те, що відразу скоротились витрати на суспільну опіку, а суми допомог на одного нужденного зросли, що робили її більш ефективною [6, с. 21 – 29].

Ельберфельдська система благодійності почала практикуватись і у Росії. Широкого поширення набула думка, що така допомога може бути найкраще організована з боку співгромадян, які є членами однієї

територіальної общини. Для цієї справи найкраще підходили міські попечительства [5, с. 567].

Перші такі попечительства виникли у Москві у 1894 р. Але слід зазначити, що принцип адресності в організації надання соціальної підтримки практикувався ще раніше в Україні. Так, Київське благодійне товариство, яке поставило собі за мету допомагати тільки справжнім нужденним, у 1860 р. поділило місто на дільниці на чолі з попечителями. Вони розподіляли допомогу залежно від ступеня нужденності, попередньо зібравши довідки про кожного прохача. Це було пов'язано з тим, що деякі прохачі перетворювали свої прохання про допомогу в ремесло [7, с. 45].

Кам'янець-Подільське благодійне товариство (Подільська губернія) відмовилось від розпочатої практики роздавання грошової допомоги населенню у 1883 р., оскільки серед місцевого населення було багато бажаючих не просто отримати допомогу, а й поправити своє матеріальне становище дармовою копійкою. Товариство поділило місто з передмістям на дільниці, за якими закріплювався один-два члени товариства, які збирали інформацію про бідних, немічних, хворих, відвідуючи їх місце проживання, розпитували сусідів. Це давало можливість виявити дійсно потребуючих допомоги. Стосовно осіб, які через хворобу чи інші обставини не могли доцільно використати видані кошти, то дільничні члени товариства видавали гроші невеликими частинами і слідкували за їх витратами [8].

Досвід застосування принципу адресності соціальної допомоги у м. Ельберфельд засвідчував, що для належної організації цієї справи потрібна значна кількість людей. Чиновники таку роботу виконувати не могли, а тому передбачалось залучати до цієї справи представників місцевої громади, яким особливо притаманні почуття альтруїзму і які готові власним коштом чи добровільною діяльністю сприяти справі громадської опіки. У Москві спочатку було створено 24 міських дільничних попечительств, а у в 1897 г. їх стало вже 27. Жителі кожної дільниці могли розраховувати на допомогу грошима, одягом, паливом, влаштування до будинку престарілих, до дитячих притулків. Практикувалось два види допомог – тимчасова (влаштування до лікарні, організація лікування вдома, надання житла, палива, одягу тощо) і постійна (турбота про малолітніх та про непрацездатних) [9, с. 59 – 60]. Адресність допомоги досягалась за рахунок того, що кожен випадок підлягав конкретному розгляду, який надавав можливість виявити насправді нужденних осіб [10, с. 45]. Слід зазначити, що сучасники вважали, що хоч московська система і нагадувала ельберфельдську, але багато у чому була цілком самостійною [11].

Московський досвід вважався передовим і активно пропагувався і рекомендувався до поширення в країні міністерством внутрішніх справ [12, арк. 24 – 25]. Ним було розроблені у 1899 р. «Примерные правила о городских попечительствах, учреждаемых для сбора пожертвованных,

оказания помощи нуждающимся и постоянного наблюдения за ними» у двох редакціях: одна для великих міст, друга – для малих. Обидві редакції у загальних рисах відтворювали положення, яке виробила Московська міська дума у 1894 р., але з деякими змінами і доповненнями. На відміну від “Положения о московских попечительствах о бедных”, “Примерные правила” конкретно визначали джерела коштів попечительств, а саме: надходження від міських дум та інших установ, щорічні або одноразові внески та пожертви членів дільничних попечительств та сторонніх осіб; збори за підписними листами та книгами, що видавались членам та співробітникам дільничних попечительств; доходи з капіталів та майна, що належали дільничним попечительствам; публічні та кухлеві збори; виручка від вистав, концертів, лекцій та інших розважальних заходів [13].

Головним нововведенням було обмеження виборчим цензом кола осіб, які мали право працювати дільничними попечителями та залежність від міського керівництва. Таке обмеження, а також надмірна централізація справи соціальної опіки обмежувало і стримувало участь самих широких верств у справі розвитку цієї форми благодійності в Росії [14, с. 69 – 71]. Як наслідок, за свідченням С. Гогеля, справа попечительств, яка була добре налагоджена у Москві, у провінції запроваджувалась гірше. Так, на 1910 р. міські попечительства існували лише у 31 місті держави [15, с. 306].

Загалом “Примерные правила” засвідчили прагнення влади використати потенціал громади для вирішення багатьох соціальних проблем. Вони визначали коло обов’язків та права міського попечительства та дільничних міських попечительств. Для міського попечительства визначались завдання нагляду за станом громадської опіки, розгляд фінансових питань, визначення розміру допомог, що видавались за особистим рішенням дільничного попечителя, завідування міськими благодійними закладами. Дільничні попечительства мали здійснювати за дорученням міського попечительства завідування благодійними закладами, що знаходились на їх території, виявляти і реєструвати всіх потребуючих допомоги, визначати способи її надання. Допомога надавалась за рішенням Ради дільничного попечительства лише після збору необхідних даних про нужденного або на основі особистого запевнення одного із членів цієї Ради чи одного із співробітників у доцільності допомоги та її розмірі. Списки осіб, які потребують допомоги, складалися у кожному дільничному попечительстві і щомісяця передавались до міського попечительства. Останнє, у свою чергу, узагальнювало їх і розсилало по всім дільничним, церковно-парфіяльним попечительствам та благодійним товариствам і закладам з метою недопущення зловживання допомогою, коли одна особа буде намагатись її отримувати у різних місцях.

У екстрених випадках дільничні попечителі отримували право самостійно вирішувати питання надання термінової допомоги у розмірі,

визначеному міським попечительством для таких випадків. Ставилось в обов'язок також стежити за отримувачами допомог на предмет їх нужденності, відслідковувати зміни обставин їх життя. Якщо виявлялось, що людина може вже обійтись без допомоги (подолання хвороби, працевлаштування, отримання сторонньої допомоги тощо), її надання припинялось.

При виявленні заможних родичів дільничні попечительства мали переконувати їх у необхідності підтримки свого родича або компенсувати витрати на нього. У випадку відмови такої підтримки роз'яснювалось право вимагати утримання від родичів та надавалась безкоштовна правова допомога у вирішенні цього питання.

Згідно "Примерных правил" дільничні попечительства могли створювати благодійні заклади, якщо їх доцільність буде визнана місцевою Думою. Передбачалась також співпраця дільничних попечительств з поліцією, місцевими благодійними товариствами та закладами, церковно-парафіяльними попечительствами. Однак не було у цьому документі визначено чітко, хто міг на таку допомогу розраховувати [13].

Міські попечительства виникають і на території сучасної України, зокрема у Харкові, Чернігові, Полтаві, Чугуєві. Починаючи з 1902 р., 10 таких дільничних попечительств з'явилося у Києві, які прийшли на зміну попечительствам Благодійного товариства [7, с. 47]. Джерелом коштів цих дільничних попечительств були надходження від міської думи у розмірі 6 000 руб. на рік, пожертвування, членські внески, кухліві збори, надходження від вистав, поширення плакатів тощо. Форми надання допомоги були різні залежно від кількості тих, хто її потребував. Головною ж формою були допомога за місцем проживання і, зокрема, постійна (щомісячна) грошова допомога, яка складала в середньому 2 руб., хоча іноді сягала і 5-10 руб. на одну особу [16, с. 145].

Запровадження у деяких містах дільничних попечительств сприяло зростанню адресності допомоги. Однак залишалось багато ще не вирішених питань, зокрема ефективність надання таких допомог. Міські попечительства були установами змішаного характеру. З одного боку, вони знаходились у структурі міського самоуправління, з іншого – робота у них здійснювалась на добровільних засадах. Це наближувало їх до приватних благодійних товариств, оскільки існували попечительства головним чином на приватні пожертвування, частина з яких надавалась на конкретні цілі. Останнє ускладнювало вирішення попечительствами свого основного завдання – надавати допомогу у всіх випадках, коли така допомога людині була потрібна. Тому, не дивлячись на значні пожертви у великих містах, проблеми бідноти не вирішувались, робота попечительств була не достатньо ефективною.

Питання вдосконалення соціальної допомоги, роботи первинних попечительств неодноразово піднімалось серед діячів громадської та приватної опіки, було предметом обговорення на їх з'їздах,

висвітлювались у пресі. Одним з найгостріших питань було фінансове. Надходження коштів на цілі соціальної опіки не відповідали масштабам потреб. Тому пропонувалось не розпорошувати кошти, а сконцентрувати їх для вирішення першочергових завдань. З цією метою також пропонувалось: здійснювати диференціацію нужденних – виділити тих, хто потребує підтримки найбільше; не подрібнювати допомогу, а зробити її доцільною, суттєвою і дійовою; не надавати матеріальну допомогу тим, хто здатен (і хоче) сам вийти зі скрути і потребує більше поради і підтримки; залучати родичів, які можуть і зобов'язані надати підтримку членам своєї родини [5, с. 569]. Активний громадський діяч і відомий дослідник опіки та благодійності в Росії Є. Максимов, зважаючи на реальний стан справ у цій сфері, наголошував, що основним принципом опіки над бідними мала бути її індивідуалізація. Відповідно до цього принципу була потреба у створенні таких органів опіки, які були б прив'язані до певної території з незначним населенням, що давало б можливість вивчати дійсне становище особи, визначити оптимальні та ефективні форми допомоги, а також здійснювати контроль за їх використанням та наслідками. Зважаючи на незначне поширення досвіду Москви щодо організації дільничних попечительств, Є. Максимов пропонував законодавчо визначити у державі волосні, повітові, міські, губернські попечительства над бідними. Найбільш дієздатними, на його думку, мали стати дільничні попечительства. Вони наближені до споживача соціальної допомоги, гнучкі, рухливі, тому не потребують детальної законодавчої регламентації. Досить визначити лише хто може долучитись до цієї справи та зазначити принцип їх самоуправління. Деталізацію діяльності таких дільничних попечительств мали здійснювати земські та міські управління, до яких вони належали [17, с. 515]. Такої ж позиції дотримувались інші відомі громадські діячі і дослідники громадської опіки В. Гер'є та В. Матвеев [18, с. 18].

Аналізуючи напрямки діяльності міських попечительств, сучасники відзначали необхідність вирішення ними широкого кола питань. Крім традиційних утримання у притулках, богадільнях, лікарнях та видачу матеріальної допомоги (гроші, продукти, одяг, паливо, ліки тощо), розглядались можливості надання цілого ряду відносно нових послуг. Серед них можна виділити наступні: надання безкоштовних юридичних консультацій на зразок наявних безкоштовних пунктів медичної допомоги; здійснення просвітницької діяльності через організацію освіти та після освітнього навчання; забезпечення роботою через контори з працевлаштування чи засобами виробництва (наприклад, швейними машинками); надання житла; організація змістовного дозвілля, створення різноманітних клубів; поширення ідей організації взаємодопомоги серед населення на зразок професійних спілок [5].

Питання забезпечення адресності соціальних допомог розглядались на Першому Всеросійському з'їзді діячів громадської та приватної опіки (березень 1910 р.) та Другому Всеросійському з'їзді

діячів громадської опіки (травень 1914 р.). З'їзд 1910 р. був організований громадськими діячами і був недостатньо представницький (делегати були лише від 12 земств). Однак питання розглядалися актуальні – організація громадської опіки, впорядкування приватної благодійності, виховання і професійне навчання у закладах опіки дітей. Серед резолюцій з'їзду були такі, що визнавали необхідність усунути перешкоди щодо участі у дільничних попечительствах всім громадянам, зробити попечительства більш незалежними від владних структур і самостійними у вирішенні питань надання допомог, визнавали милостиню архаїчною і недоцільною формою благодійності, яка не забезпечує принципу адресності допомоги [19]. З'їзд дав поштовх подальшому розвитку громадської опіки на місцях у напрямку індивідуалізації допомоги, прояснив деякі спірні положення, відкрив для уряду цілий ряд проблем, які до цього до уваги не брались.

Другий Всеросійський з'їзд діячів громадської опіки 1914 р. зініційований вже був державою, тому він був більш представницький. На відміну від попереднього з'їзду, де переважали питання гуманітарного характеру, на ньому розглядалися більш практичні моменти, зокрема, хто має здійснювати суспільну опіку на місцях і на кого вона у обов'язковому порядку має поширюватись. Так, у документах з'їзду зазначалось, що справа опіки мала цілком перебувати у руках місцевого самоуправління. Визначено було також категорії населення, на які ця опіка мала поширюватись у обов'язковому порядку. Це, по-перше, діти, батьки яких непрацездатні, хворі, ведуть асоціальний спосіб життя, безпритульні діти, діти, що зазнали насильства. По-друге, каліки і престарілі (непрацездатні), по-третє – хронічно хворі, які втратили працездатність і загрожували суспільній безпеці і здоров'ю оточуючих [20]. Це було важливим кроком, оскільки на законодавчому рівні в Російській імперії ще не було визначено коло осіб, що підлягали опіці з боку суспільства. Таким чином з'їзд мав підготувати необхідні умови для майбутньої зміни законодавства у сфері суспільної опіки. Це свідчило про те, що завдяки зростанню ролі громадськості в організації соціальної підтримки своїх співгромадян держава була готова на реформування суспільної опіки. Це не було реалізовано через початок Першої світової війни і наступних соціальних катаклізмів.

Окремо слід зазначити про роль релігійних організацій у забезпеченні адресності соціальної допомоги. Влада розраховувала використати потенціал парафіяльних громад на селі і у містах, особливо невеликих, для соціальної підтримки одновірців. З цією метою у 1864 р. було прийнято “Положение о приходских попечительствах при православных церквях”. Влада вважала, що парафіяни краще знають, хто з їх середовища допомоги потребує і якої саме. Однак ці надії не справдились. По-перше, церковно-парафіяльні попечительства не набули значного поширення. Багато їх було лише у Подільській єпархії –

приблизно 10% від загальної кількості у державі. Так, наприклад, у 1893 р. тут нараховувалось 1 310 церковно-парафіяльних попечительств, у решті 57 єпархіях – 13 915 [21, с. 148 – 152]. По-друге, зібрані ними кошти виділялись в основному на утримання церков, освіти і майже відсутні були витрати на благодійність.

Узагальнення досвіду пошуку шляхів забезпечення ефективності і адресності соціальної підтримки в нашій історії у кінці XIX – на початку XX ст. дає нам підстави відзначити значну роль громадськості у цій справі. І не лише як ініціатора змін у пошуку нових шляхів, але й як безпосереднього учасника благодійної діяльності. Досвід, набутий нашими попередниками, залишається актуальним і сьогодні. Зокрема це стосується визначальній ролі в організації соціальної допомоги місцевої громади за підтримки органів влади і місцевого самоуправління, її відповідальності за адресність, визначення об'єктів і форм соціальної підтримки. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення історичного досвіду соціальної опіки одновірців різними релігійними громадами.

Список використаної літератури

- 1. Богданова О.** Адресна соціальна допомога – складова соціальної політики / О. Богданова // Фінансовий простір. – 2012. – №4. – С. 66-70.
- 2. Сініцина І.** Забезпечення адресності соціальної допомоги за допомогою бального методу з'ясування ступеня нужденності заявників: огляд літератури. – К. : CASE-Україна: Центр соціально-економічних досліджень, 2011. – 46 с.
- 3. Піскун К.** Адресність соціальної допомоги як напрям покращення методики планування видатків соціального призначення [Електронний ресурс] / К. Піскун // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2013. – Вип. 1 (8). – С. 12-221. – Режим доступу: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2013/13pkvvsp.pdf>.
- 4. Герье В. И.** Исторический взгляд на благотворительность / В. И. Герье // Детская помощь. – 1890. – №19. – С. 157-163.
- 5. Езерский Н.** Задачи городских попечительств / Н. Езерский // Трудовая помощь. – 1901. – №5. – С. 565 – 593.
- 6. Дерюжинский В. Ф.** Заметки об общественном призрении / В. Ф. Дерюжинский. – М. : Издание книжного магазина Гросман и Кнебель, 1897. – 115 с. – С. 21-29.
- 7. Ступак Ф. Я.** Благодійні товариства Києва (др. пол. XIX – поч. XX ст.) / Ф. Я. Ступак. – К. : Хрещатик, 1998. – 208 с.
- 8. Каменец-Подольское** благотворительное общество // Подольские епархиальные ведомости. – 1884. – № 25. – С. 515-521.
- 9. Туманова А. С.** Опыт деятельности обществ социальной защиты в дореволюционной России в решении социальных проблем населения / А. С. Туманова // Социс. – 2010. – №3. – С. 59-65.
- 10. Лазарева С. И.** Адресная помощь как новая форма поддержки нуждающихся в городах России на рубеже XIX – XX вв. / С. И. Лазарева // Вестник ДВО РАН. – 2013. – №4. – С. 41-50.
- 11. Герье В. И.** Опыт городского попечения о бедных / В. И. Герье // Вестник Европы. – 1896. – №10. – С. 566-585.

- 12. Центральный державный историчный архив Украины у м. Києві, ф.442, оп.662, спр. 3.** **13. Примерные правила о городских попечительствах, учреждаемых для сбора пожертвований, оказания помощи нуждающимся и постоянного наблюдения за ними // Трудовая помощь. – 1899. – №4-5 – С. 61-67.** **14. Катцина Т. А.** Городские участковые попечительства о бедных в Восточной Сибири: организационно-правовой аспект (конец XIX века) / Т. А. Катцина // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2012. – № 7 (21): в 3-х ч. Ч. II. – С. 69-72.
- 15. Матвеев В.** Итоги Первого общественного съезда деятелей по общественному и частному призрению / В. Матвеев // Трудовая помощь. – 1910. – №4. – С. 303-317. **16. Городские участковые попечительства о бедных г. Киева в 1906 году // Трудовая помощь. – 1908. – №2. – С. 145-148.** **17. Максимов Е.** Законодательные вопросы попечения нуждающихся / Е. Максимов // Трудовая помощь. – 1907. – №4. – С. 512-529. **18. Матвеев В.** Основная первоначальная единица организации общественного призрения / В. Матвеев // Трудовая помощь. – 1910. – №6. – С. 1-24. **19. Итоги Первого Всероссийского съезда деятелей по общественному и частному призрению // Трудовая помощь. – 1910. – №4. – С. 303-317.** **20. Коробейников Ю. В.** Земства и городские общественные управления как инициаторы и участники Всероссийских съездов деятелей по общественному призрению и частной благотворительности в начале XX века / Ю. В. Коробейников – Режим доступа: http://www.superinf.ru/view_helpstud.php?id=5467.
- 21. Всеподданнейший отчет** Обер-прокурора Святейшего Синода по ведомству православного исповедания за 1892 и 1893 годы. – Спб. : В синод. тип., 1895. – XV, 601, 157 с.

Сербалюк Ю. В. Пошук шляхів забезпечення адресності соціальної допомоги у кінці XIX – початку XX ст.

У статті з'ясовані причини зростання актуальності забезпечення адресності соціальної допомоги нужденним у кінці XIX – на початку XX ст. Визначено, що ефективним визнано було досвід німецького міста Ельберфельд з організації соціальної адресної підтримки населення через створення мережі дільничних попечительств. Відзначено, що перші спроби запровадити такий досвід було зроблено у Києві та Кам'янці-Подільському. Проаналізовано основні положення правил створення та функціонування міських попечительств у Росії. Визначені основні форми роботи та види допомог дільничних попечительств. Показано роль з'їздів діячів громадської опіки у виявленні актуальних проблем соціальної опіки, посилення її адресності, визначення кола осіб, на яких мала поширюватись в першу чергу допомога з боку суспільства. Запропоновано враховувати досвід залучення місцевих громад до

вирішення питань соціальної підтримки своїх співгромадян на засадах адресності та самостійності.

Ключові слова: історія, соціальна опіка, адресність, піклування.

Сербалюк Ю. В. Поиск путей обеспечения адресности социальной помощи в конце XIX – в начале XX вв.

В статье выяснены причины роста актуальности обеспечения адресности социальной помощи нуждающимся в конце XIX – в начале XX вв. Определено, что эффективным признан был опыт немецкого города Эльберфельд по организации социальной адресной поддержки населения путем создания сети участковых попечительств. Отмечено, что первые попытки внедрить такой опыт были сделаны в Киеве и Каменце-Подольском на уровне благотворительных организаций. Проанализированы основные положения правил создания и функционирования городских попечительств в России. Определены основные формы работы и виды помощи со стороны участковых попечительств. Показана роль съездов деятелей общественной опеки в определении актуальных проблем социальной опеки, усиления ее адресности, определения круга лиц, на которых должна была распространяться в первую очередь помощь со стороны общества. Предложено учитывать опыт привлечения местных общин к решению вопросов социальной поддержки своих сограждан на принципах адресности и самостоятельности.

Ключевые слова: история, социальная опека, адресность, попечительство.

Serbalyuk Y. V. Finding the Ways to Provide Personal Social Assistance in the Late XIX – Early XX Century

The reasons of the growth of the address targeted social assistance relevance to the people who need in the late XIX – early XX century are discovered in the article. It was determined that it was recognized as an effective experience of the German city of Elberfeld with address targeted social support to people through creation of the district trusteeship network. It is noted that the first attempts to introduce this experience was made in Kiev and Kamyanets-Podilsky at the level of charitable organization are shown the main features of works of district trustee in Moscow. The basic principles of the creation and functioning rules of urban trusteeship in Russia are analyzed. It is indicated on memberships in trustee by elective censor and their conformation to power structure. Certain financing spring, he basic types of work and help of the district trusteeship are defined. The article shows the role of social care workers conventions in identifying the burning problems of social care, enhance its address targeting, identifying the people the primarily help from the community was supposed to spread on. It was suggested to take into account the experience of local communities to solve the problems of

social support of their fellow citizens on the basis of address targeting and independence.

Key words: history, social care, address targeted, trusteeship.

Стаття надійшла до редакції 01.02.2014 р.

Прийнято до друку 28.02.2014 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Ваховський Л. Ц.